

STANJE HRVATSKIH MUZEJSKO- GALERIJSKIH KNJIŽNICA U 1996. GODINI - ANALIZA UPITNIKA

Snježana Radovanlija Mileusnić
Muzejski dokumentacijski centar
Zagreb

Uvod

Suvremeni muzeji danas u svome sastavu, uz izložbene prostorije i dvorane, čuvaonice i konzervatorske radionice, muzejske prodavaonice i ostale odjele, imaju i nezaobilazan prostor za knjižnicu. Ovisno o muzejskoj ustanovi, one su ili internog karaktera za osoblje ustanove koje će u njoj potražiti potrebne informacije za svoj kako svakodnevni pa tako i stručni i znanstveni rad, ili otvorene za vanjske korisnike. Muzejske knjižnice su stručne knjižnice koje prate suvremene trendove knjižničarskog rada - korisnicima nude svoje baze podataka, CD-ROM-ove s katalozima zbirki ili bibliografijama, na Internet postavljaju svoje Web stranice i slično.

Upitnikom o radu muzejskih knjižnica u Hrvatskoj nastojali smo otkriti kakvo je stanje u hrvatskim muzejsko-galerijskim knjižnicama i koliko one prate sve suvremene tehnološke, organizacijske i komunikacijske izazove. Muzejski dokumentacijski centar (MDC) u Zagrebu je ustanova koja, između ostalog, izrađuje i održava bazu podataka Registar muzejsko-galerijskih ustanova u Hrvatskoj. Oblikovanjem i ažuriranjem ovog Registra, MDC raspolaze osnovnim podacima o muzejskim knjižnicama (da li muzej/galerija posjeduje knjižnicu, kolike prostorne veličine i s koliko svezaka). No, ovi podaci nisu dovoljni za detaljan uvid u stanje i rad muzejskih knjižnica. Prije 15 godina (1981. god.), MDC je proveo anketu o stanju hrvatskih muzejsko-galerijskih knjižnica. Početkom 1996. godine ponovili smo anketu i na 145 adresa muzejskih ustanova odaslali Upitnik o radu muzejskih knjižnica u Hrvatskoj da bismo vidjeli kakva je današnja situacija u knjižnicama te uspostavili smjernice za daljnji rad i usavršavanje knjižničarske djelatnosti u ovoj specifičnoj vrsti stručnih knjižnica.

Analiza Upitnika o radu muzejskih knjižnica u Republici Hrvatskoj

Anketni upitnik odasan je, dakle, na 145 adresa muzejskih ustanova u Republici Hrvatskoj. Pismene odgovore poslalo je 65 ustanova, a telefonska odgovora bila su četiri. Odziv na anketni upitnik je oko 50 posto. Pretpostavka je da se na upitnik nisu odazvale one muzejsko-galerijske ustanove koje nemaju knjižnicu, odnosno nemaju sredene knjižnične zbirke, te muzeji koji još uvijek nisu u potpunosti obnovili svoje djelatnosti nakon zastoja uvjetovanog domovinskim ratom u Hrvatskoj. Iz odgovora anketiranih, očitava se i stanje u drugim muzejima i galerijama te se stječe dovoljno jasna slika o muzejskim knjižnicama u Hrvatskoj.

Upitnik o radu muzejskih knjižnica u Hrvatskoj sadržava 11 blokova pitanja:

Podaci o ustanovi; Podaci o knjižnici; Knjižnični djelatnici; Prostor, smještaj i oprema knjižnice; Knjižnični fond; Načini nabave; Sredstva nabave; Stručna obradba knjižnične građe; Katalozi i druge baze podataka; Službe i usluge za korisnike; Izdavačka djelatnost knjižnice.

Podaci u odgovorima na upite odnose se na razdoblje zaključno sa 15. ožujka 1996. godine.

Podaci o ustanovi - obuhvaća osnovne podatke o ustanovi: naziv ustanove, adresu, telefonske i faks brojeve te ime osobe zadužene za kontakte.

Na ovaj blok pitanja odgovorile su sve muzejske ustanove bez obzira na to imaju li ili nemaju muzejsku knjižnicu.

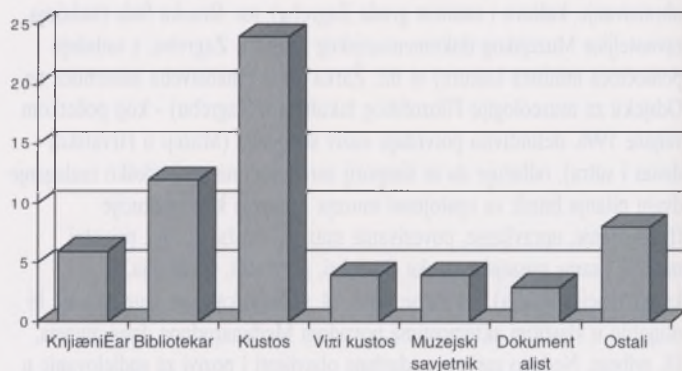
Podaci o knjižnici - popunjavaju ustanove koje imaju muzejske knjižnice. Blok sadržava pitanja o radnom vremenu knjižnice, godini osnutka knjižnice te tekstualni dio o kratkoj povijesti knjižnice (osnivači, donatori i sl.).

Od 69 ustanova koje su odgovorile na upitnik, 60 ustanova posjeduje muzejsku knjižnicu, a od toga je 13 knjižnica internoga karaktera, dakle samo za djelatnike ustanove. Ovdje se nameće pitanje kako djelatnici muzejskih ustanova bez knjižnica prate suvremena muzeološka kretanja i kojom se literaturom služe za svoj svakodnevni te stručni i znanstveni rad. Radno vrijeme knjižnica uglavnom je i radno vrijeme muzejske ustanove. Muzejske knjižnice utemeljene su uglavnom s osnivanjem samih ustanova.

Čak 11 knjižnica osnovano je u 19. stoljeću (npr. Arheološki muzej u Splitu - 1820. god., Hrvatski prirodoslovni muzej u Zagrebu i Hrvatski povijesni muzej u Zagrebu - 1846. god., itd.), 35 muzejskih knjižnica osnovano je u 20. stoljeću. Deset knjižnica, na žalost, nije odgovorilo na ovaj upit.

Djelatnici u knjižnici - istražuje strukturu osoblja te njihovu stručnost za obavljanje knjižničarskih poslova u muzejskim knjižnicama.

Od 60 muzejskih knjižnica samo u 14 radi stručno knjižnično osoblje, dakle samo 23,3 posto muzejskih knjižnica zapošljava stručno osoblje za obavljanje knjižničarskih poslova. Graf. 1 prikazuje strukturu zaposlenih u muzejskim knjižnicama.

Struktura zaposlenih u muzejskim knjižnicama

Iz raspoloživih podataka iščitavamo da je na poslovima u muzejskim knjižnicama još uvijek zaposlen veći postotak muzejskog osoblja (48%) u odnosu na stručno knjižnično osoblje (26%). Veliki muzeji kao što su Muzej za umjetnost i obrt u Zagrebu ili Arheološki muzej Istre u Puli zapošljavaju čak po dvije osobe stručnih knjižničnih zvanja, dok uglavnom manji zavičajni ili gradski muzeji uopće nemaju stručnoga knjižničnog osoblja.

Od viših knjižničnih zvanja u muzejskim knjižnicama nije zaposlen ni jedan djelatnik, dok na drugoj strani knjižničarske poslove u pojedinim knjižnicama obavljaju djelatnici s visokim muzejskim zvanjima (4 viša kustosa, 4 muzejska savjetnika). Knjižničarske poslove u većini muzeja obavljaju kustosi kao dio svojih svakodnevnih radnih obveza ili tek sporadično s obzirom na slobodno vrijeme između ostalih poslova u muzeju. Ovaj podatak upozorava na nedovoljan broj osoblja koje se zapošljava u pojedinim muzejskim ustanovama, što se ne bi smjelo

opravdati s obzirom na neophodnost postojanja sredene i stručno vodene muzejske knjižnice.

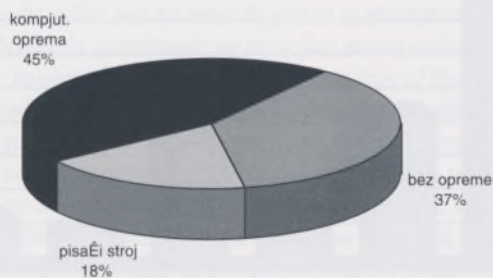
Prostor, smještaj i oprema knjižnice - sadržava pitanja o postojanju adekvatnih prostora za potrebe knjižnice, čitaonice i čuvaonice te neophodne opreme za rad i funkcioniranje muzejske knjižnice. Nije se išlo u detaljno ispitivanje funkcionalnosti tih prostora te poštovanje standarda pohrane i čuvanja knjižnične građe.

Odvojeni prostor za knjižnicu ima 39 muzejskih ustanova, za čitaonicu samo 5 ustanova i 19 za čuvaonice. Većina muzeja pohranjuje knjižnični fond u više odvojenih prostora, uglavnom po radnim prostorijama kustosa. Nepostojanje prostora za knjižnicu i čitaonicu onemogućava rad s vanjskim korisnicima i fond uglavnom ostaje zatvoren za širu upotrebu.

U najvećem broju muzejskih knjižnica, pristup knjižničnoj građi smještenoj na policama ili u ormarima djelomično je slobodan. Dio fonda je izložen korisnicima za samostalnu upotrebu, a dio je pohranjen i izdaje se samo na upit. Knjižnice imaju zatvoreni fond da bi ga sačuvali od uništenja ili on pak nije stručno obrađen i pripremljen za širu upotrebu.

Posebno zanimljivo pitanje vezano je uz opremu muzejskih knjižnica. Suvremena oprema jedan je od osnovnih preduvjeta za kvalitetno obavljanje stručnih poslova. Muzejske knjižnice, naime, trebale bi biti informativna središta ustanove, no one to ne mogu biti ako nemaju osnovna sredstva i pomagala za rad. Danas to više nije samo kompjutor i stručno osposobljena osoba koja će popunjavati i održavati knjižničnu bazu podataka, već i mogućnost umrežavanja s drugim muzejskim i srodnim knjižnicama, razni CD ROM-ovi, lokalne mreže, Internet, i slično.

Zadovoljavajući je postotak udjela kompjutorske opreme u muzejskim knjižnicama (45%). Od toga čak 5 muzejskih knjižnica posjeduje i mogućnost iščitavanja CD-ROM-ova što upućuje na praćenje suvremenih tendencija u prenošenju informacija.

Zastupljenost opreme u postocima

Upotreba klasične opreme (11 knjižnica) djelomično se može opravdati nedostatkom novca za nabavu kompjutorske opreme, ali nikako se ne može opravdati neosposobljenošću osoblja za rad na kompjutorima. No, zabrinjava da je 37 posto muzejskih knjižnica bez ikakve opreme! Uz ovaj podatak nameće se pitanje kako takve knjižnice mogu adekvatno pružiti informacije o svome fondu i obavljati svoje osnovne funkcije.

Knjižnični fond - podaci o postojećim zbirka u muzejskim knjižnicama te broju naslova i svezaka u pojedinim zbirka. Na žalost, odgovori na ovaj blok pitanja u većini anketiranih nisu bili zadovoljavajući, odnosno većina muzejskih knjižnica nije specificirala koje knjižnične zbirke posjeduje i koji je broj njihovih naslova/svezaka.

Ipak, na ovim će pitanjima trebati i dalje inzistirati jer su odgovori muzejskih knjižnica nužni za uspostavljanje međubibliotečne suradnje i razmjene te uspostavljanje zajedničke baze podataka.

U tablici br. 1 grupirane su muzejske knjižnice koje su odgovorile na anketni upitnik s obzirom na ukupan broj svezaka koji posjeduju u knjižničnom fondu.

Tablica 1.

do 1000 sv.	1000 - 5000 sv.	5000 - 10000 sv.	više od 10000 sv.
13 knjiž.	18 knjiž.	11 knjiž.	18 knjiž.

Knjižnice s više od 10000 svezaka uglavnom su starije knjižnice osnovane još u prošlom stoljeću.

Tablica ukazuje na dosta bogate knjižnične zbirke koje neophodno i u što ranijem roku treba informatizirati kako bi podaci o njima bili pristupačni krugu širem od isključivo lokalnog.

Načini nabave - kako muzejske knjižnice nabavljaju građu i kako popunjavaju svoje knjižnične zbirke.

Mnoge knjižnice nabavljaju svoju građu svim opcijama ponudjenim u upitniku (kupnja, zamjena, poklon, vlastita izdanja), ali najveći postotak njih svoju građu nabavlja poklon-publikacijama i kupnjom. Većina knjižnica čiji muzeji imaju razvijenu izdavačku djelatnost, razmjenjuju publikacije sa srodnim institucijama i tako popunjavaju svoje zbirke građom koja je njihovoj ustanovi od primarnog interesa.

Muzejske knjižnice financiraju se iz istih izvora kao i muzejsko-galerijske ustanove u čijem se sastavu nalaze. Nijedna se knjižnica ne financira isključivo iz jednog izvora sredstava. Postotak zastupljenosti pojedinog je sljedeći: vlastitim sredstvima (sredstava muzejske ustanove) raspolaže 45 posto muzejskih knjižnica, fondovi (gradski, županijski, republički) financijeri su za 70% muz. knjižnica. Nikakva sredstva za svoju knjižnicu ne odvajaju se u čak 8,3 posto muzejskih ustanova. Te knjižnice nabavljaju svoju knjižničnu građu isključivo poklonima, ali je pitanje kako nabavljaju svoju opremu i mogu li uopće i do kada kvalitetno egzistirati bez novčanih sredstava.

Stručna obradba knjižnične građe - koliko muzejskih knjižnica stručno obrađuje svoje knjižnične zbirke i do kojeg nivoa (od osnovnog - inventarizacije i katalogizacije do sadržajne obradbe). Ovim je pitanjima ujedno obuhvaćen i način na koji to muzejske knjižnice obavljaju - "ručno" ili pak kompjutorski.

Pojedine muzejske knjižnice još uvijek obavljaju stručnu obradbu i ručno i korištenjem kompjutorske tehnologije ili im je dio (obično starija građa ili građa koja se rijetko koristi) obrađena ručno, a dio (obično novija i frekventnija građa) kompjutorski. Ovo je situacija u većini knjižnica koje su započele s kompjutorizacijom svoje djelatnosti.

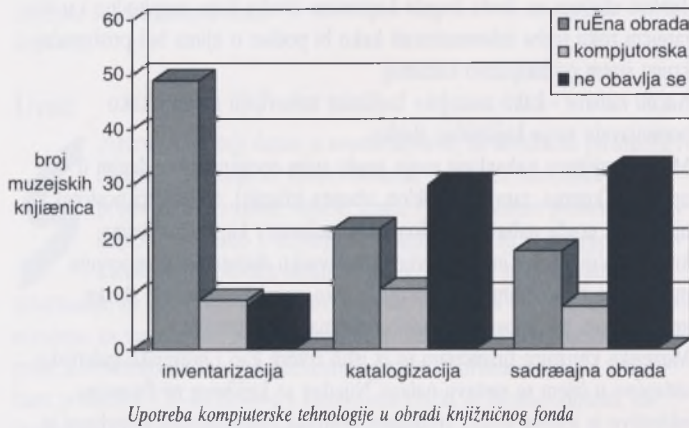
Od 60 muzejskih knjižnica inventarizaciju knjižnične građe ručno provodi njih 49, kompjutorski devet knjižnica, a sedam knjižnica inventarizira i ručno i kompjutorski. Ovi su podaci zadovoljavajući u odnosu na čak osam muzejskih knjižnica koje uopće ne inventariziraju knjižničnu građu! Postavlja se pitanje kako knjižnice znaju čime raspolažu ako svoju građu barem ne popišu u knjigu inventara, odnosno kako muzejske ustanove mogu procijeniti vrijednost koju imaju u svojim knjižnicama ako one nisu identificirane kao njihovo vlasništvo.

Knjižnični fond ručno katalogiziraju 22 muzejske knjižnice, kompjutorski 12, pet knjižnica koristi oba načina, a 30 muzejskih knjižnica uopće ne obavlja katalogizaciju. Uočen je smanjen postotak knjižnica koje provode ovaj dio stručne obradbe knjižničkog fonda u odnosu na knjižnice koje obavljaju inventarizaciju. No, bez katalogizacije nema ni kataloga, a bez kataloga ili baza podataka smanjena je informativna i ostala stručna djelatnost knjižnice. Korisnik se može osloniti samo na dobru memoriju osobe koja uslužuje njegove potrebe.

Najmanje knjižnica sadržajno obrađuje svoju građu (klasifikacija ili predmetna obradba). Samo 18 knjižnica ručno obavlja sadržajnu obradbu, 8

kompjutorski, a čak 34 muzejske knjižnice to uopće ne rade. Budući da su za poslove klasifikacije ili predmetne obradbe isključivo kompetentni bibliotekari, a u muzejskim knjižnicama je uočen nedovoljan broj takvoga stručnog osoblja, ovi podaci su jasni iako ih ne treba prihvatiti bez intencije za promjenom stanja.

Ipak, zadovoljavajući je podatak koji upućuje na sve češću upotrebu kompjutorske tehnologije u stručnoj obradbi knjižničnog fonda u muzejskim knjižnicama.

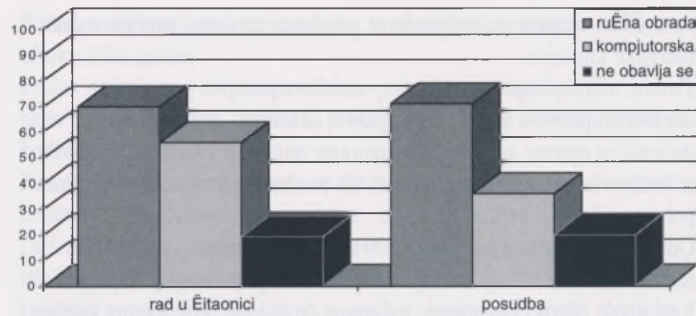
Katalozi i druge baze podataka - koji se katalozi izrađuju i koriste u muzejskim knjižnicama (abecedni, naslovni, mjesni, stručni ili predmetni katalog) i da li se izrađuju knjižnične baze podataka.

Pojedine muzejske knjižnice izrađuju sve navedene vrste kataloga, ali 53 posto (32 muzejske knjižnice) ne izrađuje ni jedan katalog! Dok ove prve knjižnice imaju dobru osnovu za uspostavljanje kvalitetnih komunikacijskih i informativnih kontakata sa svojim korisnicima i drugim srodnim knjižnicama, ove druge knjižnice moraju kao primarnu zadaću postaviti izradu barem jednog od navedenih vrsta kataloga ili baze podataka. Najviše se koristi i izrađuje abecedni katalog (41%), naslovni i stručni katalog zastupljeni su u podjednakom postotku (21% i 20%), a najmanje se koristi mjesni katalog.

Od 60 muzejskih knjižnica - 15 knjižnica izrađuje svoju bazu podataka, dakle 25 posto. Koriste se aplikacije - Crolist, ISIS, Medveščak i aplikacije napravljene na DBASE-u, ali nema unificirane aplikacije niti uspostavljene mrežne komunikacije. Tendencija je standardizirano obrađivati knjižnični fond poštujući UNIMARC, što je osnovni preduvjet stvaranju buduće zajedničke disperzirane baze podatka.

Službe i usluge za korisnike - kako i na koji način muzejske knjižnice uspostavljaju komunikaciju između knjižničnog fonda i njegovih korisnika. Jesu li njihove službe i usluge usmjerene samo na djelatnike matične ustanove ili su one ponuđene i vanjskim korisnicima.

U grafu br. 4 prikazano je u kojem postotku muzejske knjižnice omogućavaju svojim korisnicima rad u prostorima knjižnice, odnosno čitaonice, a koji je postotak knjižnica koje posuđuju svoj fond. Kao što je i očekivati, velik broj knjižnica nudi svoje usluge djelatnicima ustanove (rad u čitaonici - 70%, posudba - 71% knjižnica). Zadovoljava i postotak knjižnica koje nude svoje usluge i vanjskim korisnicima (rad u čitaonici - 56%, posudba - 36% knjižnica). Zašto 20 posto knjižnica ne nudi svoje usluge nikome, tj. ni djelatnicima matične ustanove niti vanjskim korisnicima, trebalo bi još istražiti. Pretpostavke su da te knjižnice posjeduju isključivo zatvoreni knjižnični fond ili da njihov fond nije stručno obrađen i sređen te je nepristupačan korisnicima, ili pak knjižnice nemaju osposobljeno osoblje za takve usluge. Ukoliko knjižnice ne obavljaju

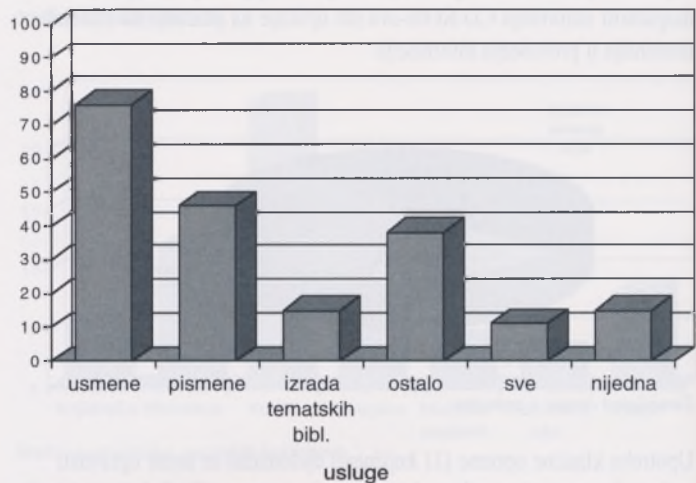

Korištenost knjižničnog fonda

nikakve usluge ponude ili ne prezentiraju svoj fond, onda je upitno i njihovo definiranje knjižnicama.

Knjižnice svojim korisnicima, ovisno o osposobljenosti svoga osoblja i opremi kojom raspolažu, mogu ponuditi : usmene ili pismene informativne usluge, izrađene tematske bibliografije i slično.

Na temelju analize odgovorenih upitnika, od 60 muzejskih knjižnica, čak 11 posto (7 knjižnica) nudi sve navedene usluge, 76 posto (46 knjižnica) nudi usmene usluge odnosno informacije, 46 posto (28 knjižnica) pismene obavijesti, 15 posto (9 knjižnica) izrađuje tematske bibliografije, a 15 posto (9 knjižnica) ne nudi ni jednu uslugu. Uslužna djelatnost u muzejskim knjižnicama zadovoljava jer korisnici iz većine njih neće izaći bez traženih informacija i dokumenata, a zadovoljan korisnik najveća je pohvala uspješnosti rada svih knjižnica pa tako i muzejskih.

Uslužna djelatnost u muzejskim knjižnicama

Izdavačka djelatnost knjižnice - koliko knjižnica ima svoju vlastitu izdavačku djelatnost, odnosno koliko njih izdaje biltene prinova svoga knjižničnog fonda kojim upoznaju svoje korisnike s novim naslovima na policama, razne bibliografije (tematske, retrospektivne, tekuće i sl.), tiskane kataloge knjižničnog fonda, pretiske vrijednih i rijetkih publikacija iz knjižnice, i slično. Od 60 knjižnica - 11 knjižnica ima razvijenu izdavačku djelatnost, dakle 18 posto knjižnica. Knjižnice koje stručno obrađuju svoj fond, koje formiraju kataložne ili kompjutorske baze podataka, knjižnice koje svakodnevno imaju uslužne kontakte sa svojim korisnicima, prate njihove upite i nabavljaju recentnu literaturu - to su knjižnice koje imaju osnovu i za ovaj oblik promotivne i komunikativne knjižničarske djelatnosti.

Zaključak

Provedenom anketom snimljeno je trenutno stanje hrvatskih muzejsko-galerijskih knjižnica. Ispitivanje će se i dalje provoditi sa svrhom stvaranja centralne baze podataka pri MDC-u i informativnog punkta za sve muzejsko-galerijske knjižnice. Anketom su uočeni problemi s kojima se susreću muzejske knjižnice i ustanovljena potreba za kvalitetnijim održavanjem višegodišnje tradicije postojanja i rada ovih specifičnih vrsta knjižnica u muzejima i galerijama Hrvatske. Kao prvo, muzejsko-galerijske ustanove koje još nemaju ustanovljene knjižnične fondove ovu bi aktivnost svakako trebale organizirati u svrhu poboljšanja rada samih djelatnika ustanova te šireg otvaranja prema društvenoj sredini u kojoj se nalaze. Uz adekvatan prostor nužno je i prisustvo stručnog osoblja koje će pratiti i primjenjivati suvremena kretanja u knjižničarstvu. Osiguranim novčanim i materijalnim sredstvima, biti će olakšana i nabava suvremene tehničke opreme koja se već nametnula kao imperativ kvalitetnog, brzog i funkcionalnog rada na stručnoj obradi knjižničnih zbirki, radu i komunikaciji s korisnicima, izdavačkoj djelatnosti i samoj promotivnoj ulozi muzeja kao kulturnih ustanova. Prateći suvremene izazove i ponude, muzeji i njihove knjižnice znatno će unaprijediti svoju cjelokupnu djelatnost.

Primljeno: 31.03.1997.

Summary:

In the beginning of this year Museum Documentation Centre (MDC) made questionnaire with subject Working in museums' libraries in Croatia. Analyzing the collect data we made the picture of situation in this kind of special libraries. In questionnaire we try to find answer on next blocks of questions: number of museums with libraries; structure of librarian persons; informations about rooms reserved for libraries, position and equipment of libraries; questions about libraries stocks; how libraries collect books and other documents, questions about processing with materials and books, informations about libraries services and level of free access to libraries materials. With this questionnaire and analysis we made look in situation in museum libraries, and this is the first step to necessary change and approves work in museum libraries. From the other side this is a way to connect in modern organizations of work, and to rise efficiency and open to with new technological and communications ability.

SIME, CONVEGNO TURISMO CULTURALE, VENEZIA, 20.-25. TRAVNJA 1996.

Helena Zoričić
Muzej Mimara
Zagreb

Koliko je kulturni turizam zaista kulturnan? Kako izbjeći vulgarizaciju znanosti; devastaciju spomenika kulture... kako sabiti tisuće godina povijesti u sto minuta? Kakav je kulturni proizvod muzej? - samo su neka od značajnijih pitanja postavljenih na Simpoziju o kulturnom turizmu u muzeju Correr u Veneciji od 20. do 25. travnja, pod pokroviteljstvom Vijeća Europe, Grada i Pokrajine Venecije.

Moto simpozija bio je sjediniti ljude posredstvom njihovih djela u vremenu i prostoru, izmjenjujući teorijsku analizu s konkretnim iskustvima kulturnog turizma. Sudionici Convegna razlikovali su se po odneosu prema turistu: od onih koji su ga shvaćali kao ovcu sužena vidokruga, bez imalo samoinicijative, koja slijepo slijedi štap turističkog vodiča i iz koje treba izmusti što više koristi, do humanističkih pristupa individualiziranih programa. Za turističku ovcu muzeji imaju slušalice sa snimljenim vodstvom, koje je vode samo do pojedinih izabranih, uvijek istih, izložaka, dok joj velik dio zbirke ostaje potpuno nepoznat. Na sličan način turistička ovca obilazi i grad, na primjer, Veneciju, slijedeći utrte, strelicama označene, staze i tako gotovo nitko ne dođe u Arheološki muzej, udaljen samo nekoliko koraka od Trga sv. Marka, jer strelice ne vode u tom smjeru, niti turistički vodiči imaju naviku posjećivanja toga mjesta.

Sudeći po paradoksima zapaženim u Veneciji, koje je intrigantno izložio Gianfranco Mossetto, predsjednik za kulturu i turizam grada Venecije, i sam je grad na lagunama stara dama, koju su svi njeni ljubavnici operušali i zgazili, kako se izrazio G. Romanelli, direktor venecijanskih muzeja. Prvi je paradoks da s porastom turizma Venecija sve više osiromašuje. Krivnju za to snose touroperatora koji ili nisu iz Venecije ili vlastitu dobit, zahvaljujući postignutome monopolu, ne ulažu ponovno u Veneciju. Dio tih profita, namijenjen kulturi, slijeva se izvan kulturnih ustanova. Drugi je paradoks da, što više rastu kulturne potrebe Venecije, to je siromašnija njezina baština. Treći je paradoks konzervacije: što se više restaurira, to više rastu zahtjevi za restauracijom. Četvrti je paradoks raspršena muzeja: brojne muzejske točke u gradu su sve manje vidljive i posjećene. Peti je paradoks sam Trg sv. Marka, na koji dolaze milijuni posjetitelja godišnje, ali slabo koriste kulturne sadržaje na njemu. Privremeno ide na uštrb stalnoga - šesti paradoks: povremene su izložbe apsorbirale posjetitelje stalnih postava muzeja. Posljednji je paradoks političke prirode: svi oni u Italiji i inozemstvu koji plaću nad propadanjem Venecije ujedno se najoštrije suprotstavljaju inicijativama za promjenu takva stanja.

Venecija je samo jedan od brojnih primjera iz Italije, Francuske, Švicarske, Kanade, Belgije, Portugala, Nizozemske, Njemačke, Španjolske, Velike Britanije i Rumunjske, o kojima je bilo riječ. Zanimljivo je da lokalno stanovništvo vrlo malo sudjeluje u kulturnim ponudama Mjesta, Grada, Pokrajine. Broj korisnika kulturnog turizma u Europi porastao je od 15 milijuna u godini 1982. na 22 milijuna u 1992. Najčešće su fakultetski obrazovani i u dobi od 24 do 30 godina, slijedi dobna grupa između 40 i 50 godina i između 30 i 40, a nakon pedesete godine života interes naglo opada. Znakovito je da su u posljednjih deset godina sve siromašniji i sve